

сноок першим відчув: сталося щось непередбачуване.

Ще хвильку тому він із княжичами завзято стинав дерев'яною зброєю кропив'яні хащі біля гостроколу, та раптом завмер, прикипів до місця, немов до чогось дослухаючись.

Невдовзі й наставник Бьоргульф, зачувши недобре, сердито цитькнув на галасливих дітлахів. А й справді, щось відбувалося: заметушилася сторожа на заборолах¹ фортеці, забігали воїни-руоси, залунали закличні вигуки. І одразу ж хрипко засурмив ріг — тривога!

На верхній галереї терему, де маленька Мила бавилась лялькою, з'явилася занепокоєна княгиня.

— Що се за гвалт, Бьоргульфе?

Але старий воїн уже поспішав на стіну. На ходу кинув через плече:

— Забирай дітей, вельможна пані! Та хутчіш!

Відколи це він посмів наказувати дружині Хорива Київського?

Проте горда княгиня не виказала свого обурення. Підхопивши на руки Милу, заходилася скликати синів. Гукнула й Ясноока — та де там! Нехай княжичі ховаються за жіночими подоломи, а він, Ясноок, син вікінга! Його місце на заборолах фортеці — там, де й належить бути воїнам. Не звертаючи уваги на окрик княгині,

¹ *Заборола* — захищені галереї на фортечній стіні. (Тут і далі прим. авт., якщо не зазначено інше.)

хлопчина, розмахуючи дерев'яним топірцем, помчав за Бьоргульфом.

Звуки рогу продовжували тривожно пронизувати тишу спекотливого полудня. Звідусіль поспішали воїни-руоси, нашвидку застібаючи шоломи, підв'язували поручі, зручніше перехоплюючи зброю. Ясноока грубо штовхали. Хтось гримнув, щоб забирався геть і сховався за запорами. Але хлопчик, чіпляючись за поручень сходнів і протискуючись між чоловіками, все ж видерся на майданчик оглядової вежі над ворітьми.

Та його помітили й тут.

— Заберіть геть Егільсона! Чому щеня плутається під ногами?

Проте Ясноок мов кліщами уп'явся в поручень на майданчику і раптом заволав:

— Мама... Там моя мама!

Він уже бачив її: без шолома, зі світлим волоссям, що маяло на вітрі. Кінь її мчав учвал і з розгону влетів у воду — туди, де був брід через річку Стугну, на підступах до фортеці Вітхольм.

Воїни, що з'юрмилися вгорі, загукали, підбадьорюючи вершницю. Певна річ: відважна дружина ватажка Егіля не гнатиме верхи без причини, мов навіжена. Разом із кількома воїнами вона втікала від ворога, і хоча переслідувачів ще не було видно, та з боку бору за Стугною вже долітав гомін і чувся глухий тупіт копит близької гонитви.

Що б це могло бути? Хто насмілився напасти на воїнів, які служать київському князю Хориву?¹

Тим часом утікачі, спінуючи води Стугни, проминули брід і, безжално шмагаючи коней, поспішили на дорогу, що вела вгору до Вітхольма. І зараз же на протилежному березі показалися переслідувачі. Все нові й нові вершники виринали із заростей. Попереду, люто горлаючи, щодуху скакав воїн у шоломі із золоченими рогами, і у Вітхольмі його одразу впізнали.

¹ Відомі імена трьох князів-засновників Києва — Кий, Щек, Хорив. Авторка взяла на себе сміливість зробити ці імена династичними в роду київських князів. Так, чоловік однієї з героїнь роману, князь Хорив, не є тим легендарним засновником, про котрого оповідає «Повість минулих літ», а просто зображений як один з його нащадків.

— Оскальд! Вичекав слушного часу в Києві, Рюриків пес...

— А ондечки й кияни з ним. Боярин Гур'ян зі своїми людьми... І Вавила з дружиною. Хай згинуть ці зрадники в обіймах крижаної Хелі!..¹

— Що ж, схоже, матимемо насолоду від славної пісні списів!² — майже весело мовив хтось. — Покажемо ж цим киянам, що не дарма ми їли хліб Хорива Київського!

Ясноок не слухав. Його охопила тривога. Де ж батько — сильний і відважний ярл³ Егіль? Як він допустив, щоб ці люди напали на матусю?

Одначе, хоч як пильно хлопчик вдивлявся в обличчя вершників, що наближалися до фортеці, батька серед них він не помітив.

Погоня наспівала, хоча втікачі вже прогуркотіли божевільним чвалом по першому з містків через рови, що оточували Вітхольм. Один із супутників дружини ярла, вистрибнувши на ходу із сідла, перерубав мотуззя, і місток злетів угору під вагою вантажу, миттю перетворившись на заслону. Кінь не сповільнив бігу й помчав за іншими, тож спішеному воїнові не лишалося нічого іншого, як кинутися до залишків зрубаних на підступах до фортеці сосен — він сподівався у такий спосіб дістатися до найближчих заростей, а відтак сховатися в лісі.

Проте хтось із переслідувачів пустив безжальну стрілу, що наздогнала воїна, — і той упав сторч, покотившись по схилу просто в одну із ям-пасток.

Вітхольм — колодяна цитадель північних найманців князя Хорива — стояв на пагорбі й був непогано укріплений. На крутих схилах та підступах до стін приховано чимало ям-пасток із загостреними кілками на дні, влаштованих для того, щоб кіннотники не могли упритул наблизитися до фортеці. Три ряди ровів із міст-

¹ *Хель* — у скандинавів володарка потойбічного світу, крижаного пекла *Хельгейму* (названого за іменем цієї великанші), хтонічне чудовисько із гниючими ногами.

² *Пісня списів* — битва. Такі поетичні метафори, що мають назву кенінги, часто вживалися в мові скандинавів.

³ *Ярл* — (букв. шляхетний) скандинавський вельможа, за станом рівний бояринові у слов'янських племен.

ками, які будь-якої миті могли перетворитися на заслони, утворювали наступну лінію укріплень. Дорогою втікачі встигли перерубати мотузки, що утримували ще два містки, — і шоразу сміливцям доводилося платити життям за кілька виграних хвилин.

Нарешті й переслідувачі змушені були стримати коней. До них ще не могли долетіти стріли, пущені зі стін кріпості, та заслони й пастки вже почали робити свою справу. Коли остання трійця втікачів ступила на підйомний міст біля кріпосної брами, воїни на заборолах нарешті змогли полегшено зітхнути. Зарипіли канати, підіймаючи міст, сторожа навалилася на ворітниці, величезні колоди-засуви вляглися у свої пази.

Вершниця заледве не впала на руки руосів, що миттю підбігли до неї. На її щоці кривавилося садно, світлі пасма впали на обличчя, плащ був подертий, а на обтислій торс кольчuzі проступали сліди крові та кінська піна.

— Швидше! — повторювала вона, задихаючись. — Ми маємо бути готові! Оскальд не відступить. Київські бояри пообіцяли зробити його князем, тож тепер ми йому кісткою стоїмо поперек горла. Старого Хорива Оскальд сам підняв на списа... А жерці Велеса¹ прославили вбивцю...

— А де наш ярл? Вальгерд, заради всіх богів — скажи, що з Егілем?

Судом спотворила обличчя жінки. Насилу подолавши клубок у горлі, вона гордо підвела голову.

— Мій чоловік помер як герой, до останнього подиху залишаючись вірним Хориву. І валькірія вже переносить його променистим Біврьостом до палаців Валгалли!²

Не гаючись, вона віддавала накази. Веліла розпалити жаркий вогонь під казанами зі смолою, віднести усі списи і дротики на стіни, а тим часом готувати кати³. Їй підкорялися, бо Вальгерд на

¹ *Велес* — язичницький бог давніх слов'ян, покровитель скотарства, торгівлі та подорожей.

² *Валькірія* — небесна діва, посланниця богів, що переносить душі воїнів-героїв; *Біврьост* — райдужний міст до скандинавського раю — *Валгалли*.

³ *Кати* — важкі обрубки колод, що їх спускають на ворога зі стін під час облоги.

прізвисько Легконога була дружиною ватажка, ще й до того ж мала славу неабиякої войовниці. Вона напевно знає, що робити!

Серед загального сум'яття перед Вальгерд постав Ясноок.

— Мамо! Я буду з тобою, я повинен битися!

І зараз же повис на ній, тремтячи всім тілом і схлипуючи. Він уже зрозумів, що батько загинув, та все ще не міг повірити у страшну звістку. Його охопили страх і гіркота, він навіть забув, що дев'ятирічному вікінгові, до того ж синові ватажка, не личить поводитися, мов нетямущому глуздирю¹.

Вальгерд відкинула із синового чола пасмо волосся — такого ж золотавого, як і в неї. Гостро поглянула в сині очі, за які кияни прозвали сина княжого найманця на свій лад — Яснооком. Але зараз із уст жінки зірвалося його скандинавське ім'я — немов нагадування про те, якого він роду.

Хлопчик виструнчився.

— Так, мамо! — він дивився на неї, стримуючи сльози.

Вальгерд здавалася величною і спокійною.

— Ти не зможеш допомогти мені тут, сину. Але ти повинен повернутися до княгині Тьорд і охороняти її та княжичів.

Ясноок здогадався: вона хоче просто одіслати його — і спробував заперечити. Та Вальгерд його вже не слухала. Воїни відвертали її увагу, щось запитували, чекали наказів. Серед них хлопчик помітив Бьоргульфа — і наставник миттю прочитав німе благання в очах Ясноока.

— Тобі, Вальгерд, теж слід піти до господині, — промовив він, торкаючись плеча войовниці. — Ти маєш розповісти Тьорд про останню годину життя її чоловіка, князя Хорива Київського. Та й про себе саму варто потурбуватися — перев'язати рану і хоча б трохи передихнути перед битвою.

Шум довкола посилювався настільки, що Ясноок вже погано тямив, що відбувається. Раптом немов кулак велетня гупнув у стіну — та так, що аж здригнулася земля під ногами, а з навісів заборол посипався дерновий настил. Скрізь порохнява, голосний лемент, над киплячими казанами зі смолою клубочиться масний дим... Сходнями, зовсім поруч, скотився простромлений стрілою воїн-варяг, забився, засукав ногами, хапаючи ротом суху землю.

¹ Глуздирир — нерозумна дитина (насмішк.).

У синьому небі над головою описували темні дуги запалені стріли. Хтось волав, благаючи води; зруб, охоплений полум'ям, закидали землею.

Ясноок смикнув матір за руку, і Вальгерд нарешті зрушила з місця. Вони квапливо проминули оточені земляними валами господарські будівлі, житлові зруби, пройшли повз довгу стіну великого терему і почали спускатися до підземелля. Тут збилися тісними гурточками перелякані княгинині служниці, двірські карлики, стара мамка. Княгиня з дітьми ховалися углибині, за масивними дубовими дверима, і Вальгерд ледве достукалася до неї.

Нарешті княгиня відчинила. Бліда і перестрашена, вона брязкотіла скроневими підвісками об дорогі прикраси барм і плаття.

— Вальго, ти? — скрикнула вона, побачивши войовницю. — О пресвітлі боги!.. Що ж на нас чекає?

У непроглядній пітьмі підземелля, яку майже не розсіювало світло скалки, подруги посідали на земляну лаву і заговорили стиха, схилившись одна до одної. Поява Вальгерд дещо підбадьорила княгиню Тьорд, і навіть звістку про смерть чоловікову вона сприйняла без сліз. Коли ж дізналася, що в усьому винен Оскальд, у її голосі почувалася ненависть:

— Клятий варяг!.. Чула я, що намислив він лихе, не раз говорила князю. Та ж ні, не послухав мене Хорив, тільки й мови було, що про святість гостинності. Та не ті нині часи, щоб усякого вовка радо приймати...

— Варягів і жерці Велеса підтримали, — тихо мовила Вальгерд.

— Чи ба! Змієві служать і самі стали як ті змії, — спалахнула княгиня.

Ясноок уместився у протилежному кутку біля княжичів і Мили. Спочатку він прислухався до жіночої перемови, але княжичі термосили, допитувалися, що там, нагорі. Старший, одноліток Ясноока, раз по раз хапався за дерев'яного меча. Молодший, названий на честь батька Хоривом, навпаки — шморгав носом, розпускав нюні. Маленька княжна Мила, вся у світлих кучериках, з родимкою в куточку губ, спершу заусміхалася, радіючи приходів Ясноока, але, помітивши сльози в братових очах, і со-

бі запхінькала. Ясноок посадовив її на коліна, почав утішати — нарешті Мила заспокоїлася.

Коли княгиня туго стягла вузол пов'язки на руці Вальгерд, воївниця підвелася й переперезала кольчугу.

— Невже ти туди? — ахнула княгиня. — А ми ж як?

— Не знаю, — зітхнула Вальгерд, не спускаючи очей із малечі. Потім вийняла із піхов кинджал і простягла княгині. — Ти дружина князя, Тьорд. Сама знаєш, що мусиш учинити, коли не буде іншої ради.

Княгиня німо заголосила, стискаючи скроні важкими від перснів пальцями. Вальгерд уже не дивилась на неї. Ступивши крок до сина, скуйовдила йому волосся. У багрянім світлі скалки мати здалася Яснооку дивовижно прекрасною, стояла, оточена сяйвом.

— Бережи княжичів, сину. Доки я не повернусь по тебе.

Вона пішла, і Ясноок подумав: чи ж побачить він матір знову? Як справжній воїн, він поставив свій дерев'яний топірець між колін, склав на гладкому держалні руки і застиг у якомусь чеканні. Топірець витесав із ясенка його батько — Егіль Вагабанд. Спершу хлопчик, як і велів звичай, дав своїй зброї свейське¹ ім'я — те, яким звали троліху, що мешкала, як оповідали, у лісах далеко на півночі. Та чомусь це звучне ім'я не пристало до топірця, і невдовзі Ясноок перейменував його на місцевий лад — Лісункою. У кожного вікінга зброя повинна мати своє наймення...

Час минав томливо. Скалка догоріла, і вуглинка із шипінням впала у цебрик із водою. Княгиня засвітила нову, потім ще одну, і ще... Вони щосили напружували слух, вловлюючи кожен звук. Від темряви і страшною напруги Ясноок не міг домислити до кінця жодної думки. Княжичі з Милою поснули на скринях із казною, тісно притулившись одне до одного. На якусь мить задрімав і він, а прокинувшись, побачив усе тих же сплячих дітей і княгиню Тьорд, що міряла кроки у підземному притулку.

Що там, на волі — день чи, може, вже місяць зійшов на небо? Чи все-таки над світом людей ще сяє сонечко — світлий Хорос, як звуть його слов'яни? У темряві однаково, лише вуглинки

¹ *Свейське* — старошведське (від *свеї* — старошведи, *Свеонія* — Швеція).

шипінням міряють час. Княгиня ж ніяк не вгамується, снує з кутка в куток та перебирає пальцями прикраси. Іноді підходить до скринь — у них привезли з Києва казну Хорива. Піднявши важке віко, княгиня дивиться на золото, думає про щось своє.

Ясноок уже встиг пригадати майже все своє коротке життя. Найбільш ранні, зовсім невиразні спогади про лодію, на якій він плив кудись разом із батьками. Обабіч увесь час простягалися береги, змінюючи свої обриси. Він лежав у хутрянному мішку поряд з матір'ю, а вона щось наспівувала неголосно. Іноді з'являвся батько, саджав сина високо на плече. Зрідка вони ненадовго зупинялися, і воїни з батьком кудись ішли. Поверталися то веселі й збуджені, то стривожені, мов чорна хмара. Тоді лодія швидко відчалювала, квапливо віддавав команди стержневий, задаючи ритм гребцям, а ті дружно попарно налягали на довгі весла.

Нарешті вони прибули до багатого града Києва й залишилися тут. Та ж ні, залишився тільки Ясноок, а батько з матір'ю знову попливли надовго, і хлопчик знав куди — до великого Міклегарда¹, здобувати славу і багатство разом з іншими руосами.

Руосами — чи просто русами — їх почали називати тут, у Києві. А раніше, як і всіх, хто приходив з півночі, кликали варягами. Самі ж вони називали себе вікінгами.

Весь цей час він жив у великому теремі князя Хорива Київського разом із його дітьми, і виховували їх однаково. Коли ж батько з матір'ю повернулися, цілий місяць шуміли великі учти, а потім батько сказав, що далі вони нікуди не підуть, залишаться служити за плату старому Хориву.

Ясноок був радий, він уже встиг прижитися у Києві й здружився із княжичами. Батько і мати тепер будуть із ним — про що ще можна мріяти?

Усе почало змінюватися цієї весни, коли у Київ-град припливла лодія варяга Оскальда. Новоприбулих прийняли з великою шанобою, адже Оскальд заявив, що вирушає на південь пошукати військового щастя. Та щось не надто він поспішав устрявати в бит-

¹ *Міклегард* — так вікінги називали столицю Візантії Константинополь, у слов'ян — Царгород.